

УДК 159.923.2:316.723-053.67

Чайкіна Н.О.,

PhD., к.психол.н., доцент кафедри психології

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка,
nataliyachaikina@gmail.com

Україна, м. Полтава

ПСИХОЛОГІЧНА СТРАТИФІКАЦІЯ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ОБ'ЄДНАНЬ

У статті аналізується сутність молодіжних неформальних об'єднань. Суттєвим є розуміння можливості соціалізації молоді через включення до різних неформальних груп.

Розглядаються системно-динамічний, синергійний, інформаційний, екологічний, епідеміологічний і когнітивний підходи до субкультури, як складної системи, що зазнає різні трансформації в залежності від впливу соціокультурних уявлень колективної свідомості. Концепція соціокультурної стратифікації субкультури розуміється, як явище соціально-психологічне й художнє.

Акцентується увага на головні характеристики молодіжної субкультури. Зазначено, що неформальні молодіжні об'єднання уявляють собою систему молодіжних субкультур і широкої неорганізованої молодіжної активності у взаємозв'язку між собою та суспільством.

Розкрито смислове значення поняття «субкультура», чинники формування самостійної молодіжної субкультури. Підкреслюється, що різні конфігурації протесту або не прийняття сталих способів взаємодії у соціально-психологічному просторі існування, проявляються у різних формах поведінкової адаптивної/неадаптивної поведінки.

Наводиться типологія молодіжної субкультури, у тому числі й по спрямованості інтересів. Наголошується, що молодіжні об'єднання і групи є й психологічними засобами, що відкривають канали комунікації всередині одного покоління, виявляючи та репрезентуючи його інтереси перед суспільством в цілому.

Ключові слова: молодь, субкультура, соціалізація, неформальні об'єднання, стратифікації неформальних груп, взаємодія.

Постановка проблеми. Потреба в спілкуванні є суто людською потребою, що будується на фундаментальних засадах прагнення людей до співтовариства й співробітництва. Мотиви, що обслуговують її, можуть бути взаємовиключними й взаємодоповнюючими – від егоїстично-маніпулятивних до альтруїстично-безкорисливих. Приналежність до тієї або іншої неформальної групи – практично обов'язковий елемент процесу соціалізації. Саме входячи в ту або іншу групу юнак, наприклад, може освоювати моделі міжособистісного спілкування, «приміряючи» на себе різноманітні ролі.

Мета роботи. Метою публікації є з'ясування сутності молодіжних неформальних об'єднань, форм їх стратифікації і способів взаємодії в групах такого типу.

Виклад основного матеріалу. Зацікавленість вчених до вивчення неформальних груп, їхнього місця й ролі в соціальному розвитку, особистому становленні, а також до міжособистісного спілкування в даних групах виникла давно. Так, наприклад, розробку цієї проблематики ведуть такі вчені як Ю. Бусел, Т. Бондар, Л. Борисова, Ю. Лисенко, Е. Мейо, А. Туркатенко й інші. У їх працях обґрунтовується принципово важливе положення про те, що спілкування в неформальних групах (стихійно-групове) – важливий етап у процесі соціалізації, етап, через який проходять не менше 80–85% молоді.

Актуальність вивчення прийомів міжособистісної взаємодії в неформальних об'єднаннях полягає в тому, що кожний з учасників істотно впливає на поведінку іншого, й між їхніми висловлюваннями й вчинками виникають причинні залежності. Саме слово «неформал»,

«неформальність» несе в собі незвичайність, яскравість та ексцентричність. Юнак – неформал, який всіляко намагається показати свою індивідуальність, донести свою Я-концепцію оригінальним способом та тим викликати резонанс. Більша частина молоді піддається впливу моди, засобів масової інформації, суспільній думці, стереотипам поведінки. Глобалізація суспільства створює основу для об'єднання молоді в різноманітні групи, рухи, що характеризуються загальними поняттями про соціокультурні цінності, колективну відповідальність, колективну свідомість в межах цієї групи, яка детермінує в свою чергу появу молодіжної субкультури.

Єдиної сталої системи поглядів на явища субкультури сьогодні немає. Тому в науці сформувався ряд найбільш поширених підходів до розгляду специфіки взаємодії у молодіжній субкультурі.

Так, системно-динамічний підхід розглядає субкультуру як складну систему, що зазнає фазові перетворення.

Синергійний підхід описує взаємодії в субкультурі як процеси, що хаотично розгортаються. У цьому процесі одні субкультури посилюються (кооперативний ефект), а інші – згасають.

Інформаційний підхід представляє образ культури (субкультури) як поєднання соціальних феноменів з інформаційними, де колективна свідомість (що несе в собі духовні цінності) формується в процесі передачі інформації від людини до людини, а ЗМІ (телебачення, радіо, преса) активно впливають на цей процес.

Екологічний підхід розглядає субкультуру спільності як цілісні утворення в широкому соціокультурному середовищі.

Епідеміологічний підхід уподібнює процес формування субкультури розповсюдженню інфекційної хвороби: збудник – соціальний міф, який формується в масовій свідомості, передається від індивіда до індивіда, охоплюючи масу уражених.

Когнітивний підхід полягає в уявленні про субкультуру як систему пізнавальних, теоретичних конструктів, крізь призму яких сприймається навколишня дійсність.

Окрім вищевказаних основних підходів до вивчення субкультури, на нашу думку, заслуговує уваги і запропонована К.Соколовим [цит. по 3] концепція соціокультурної стратифікації, яка розуміє субкультуру, в першу чергу, як явище соціально-психологічне і художнє. Згідно з цією концепцією, субкультура – це не що інше, як картина світу, яка загальна для певної великої групи людей. Вагому роль в генезисі і еволюції субкультури грає мистецтво, яке відображає картини світу різної субкультури, а також своєрідним шляхом формує і змінює їх.

Зрозуміло, вся сукупність наукових підходів не обмежується цим переліком, але дані підходи найбільш поширені, і саме на їх основі робляться спроби типологізації і інтерпретації субкультури. Загалом за матеріалами Вікіпедії [4] можна виділити такі головні характеристики молодіжної субкультури:

- наявність специфічного стилю життя і поведінки;
- наявність власних норм, цінностей, образу життя, які відповідають вимогам певних соціальних категорій молоді;
- протиставлення себе решті суспільства;
- наявність зовнішньої атрибутики, яка має символічне значення;
- наявність ініціативного центру, який генерує тексти.

Молодіжні об'єднання виникають в процесі соціально-економічного та соціально-політичного розвитку суспільства, а їх зміст та форма діяльності значною мірою відбивають соціокультурну, психологічну, історичну, демографічну, політичну та інші специфіки кожної окремої країни, кожної окремої ситуації. Ю. Бусел [1] вважає, що неформальний молодіжний рух, чи «неформальна молодіжна ініціатива», не зовсім тотожні терміну «молодіжна субкультура», оскільки є більш широким явищем. Неформальним молодіжним об'єднанням можна назвати систему молодіжних субкультур і широкої неорганізованої молодіжної активності у взаємозв'язку між собою та суспільством. В свою чергу, молодіжні неформальні об'єднання є частиною такого більш широкого середовища, як «андеграуду». Андеграуд – це контркультурне середовище, до якого у своїх взаємозв'язках належать не лише молодіжні субкультури, а й специфічні спільноти людей, що не підпадають під поняття «молодь». За даними новітнього філософського словника [цит. по 4], субкультура – це система норм і цінностей, що відрізняє групу від суспільної більшості. З наукової точки зору [2] субкультура – це система цінностей, установок, способів поведінки і життєвих стилів, яка властива невеликій соціальній групі, яка є в більшій мірі обмеженою. Причиною формування самостійної субкультури є спілкування молодих людей протягом визначеного часу та продукування ними власних цілей. Група молодих людей одного віку є головними носіями цієї напівнезалежної часткової культури, недвозначно протиставленої «культури

дорослих». Важливою функцією цієї часткової культури є визнання первинного статусу їх членів, які певним чином інтегруються в товариство, де отримують той престиж, в якому їм відмовило суспільство дорослих.

За Т. Латишевою [2], поняття «молодіжна субкультура» в більшості окреслює порушення відносин між молодими людьми та їх батьками. Формується антисуспільна спрямованість і мотивація, що призводить до порушення норм моралі і права в системі внутрішньої регуляції.

Молодіжні об'єднання являють собою особливе утворення, яке неможливо виводити із пристосованої адаптивної поведінки до сталих соціокультурних норм. Багато вчених розглядаючи особливість поведінки суб'єкта, яку визначають як адаптивну підкорення активності якій-небудь заданій нормі або цілі. Як підкреслює О. Леонтьєв [3], неадаптивний характер діяльності людини проявляється у ситуації активності, яка відповідає формулі «внутрішнє (суб'єкт) діє через зовнішнє і тим самим змінює себе». Поведінкова соціальна адаптація є емпіричною ознакою різних конфігурацій протесту або не прийняття сталих способів взаємодії у соціально-психологічному просторі існування, які проявляються у різних формах неадаптивної поведінки, тобто поведінки, що відхиляється від загальноновизнаних норм, при цьому відхилення можуть мати як агресивну орієнтацію, так і соціально-пасивний характер [4]. Адаптивні і неадаптивні прояви поведінки особистості, за якими стоять тенденції до зберігання і змін соціально-культурних систем, уявляють собою обов'язкову умову розвитку особистості і її соціалізацію.

Вчені [3] пропонують наступну типологізацію молодіжної субкультури:

- субкультура романтико-ескапізму (хіпі, індіаністи, толкіністи, байкери);
- розважальна (мажори, рейвери, репери, тощо);
- кримінальна (гопники, логери, скіни);
- анархо-нігілістичні (панки, екстремістка субкультура «лівих» і «правих»), яких можна також назвати радикально-деструктивними).

По спрямованості інтересів так класифікують молодіжні об'єднання і групи:

- за способом проведення часу: музичні і спортивні фанати;
- за соціальною позицією: спрямовуються до правонормативної діяльності і захисники навколишнього середовища;
- за способом життя: філософсько-містичні, системні та їх численні варіанти;
- за альтернативною творчістю: офіційно невизнані митці, скульптори, музиканти, актори, письменники та тощо.

Молодіжні об'єднання, як форма вияву соціальної активності молодого покоління, є найефективнішим механізмом його взаємодії з суспільством. В рамках цих об'єднань молода людина не лише проходить соціалізацію, здобуває необхідний досвід, але й самореалізується. Ці об'єднання є осередком формування локальних молодіжних культур та стилів життя, що пізніше, зазнавши певних модифікацій, поширюють свій вплив на культуру та спосіб життя суспільства в цілому.

Тобто, окрім організуючої ролі в процесі взаємодії молоді зі старшим поколінням, молодіжні об'єднання є й

практичними засобами, що відкривають канали комунікації всередині одного покоління, виявляючи та репрезентуючи його інтереси перед суспільством в цілому. Вони є не просто найбільш ефективним засобом привертання уваги «дорослого» суспільства до потреб молоді, а і інструментом пристосування суспільства до цих потреб. Фактично, молодіжні об'єднання та неформальні ініціативи створюють обличчя суспільства, яким воно стане за їх зрілості, експериментуючи при цьому з соціальними моделями, обираючи найбільш адекватні новим культурним цінностям та способам спілкування.

Висновки. Молодь, як найбільш чутлива і сенситивна група першою сприймає нові форми розвитку у сфері дозвілля зі всіма позитивними і негативними явищами. Її не можуть до кінця задовольнити існуючі загальноприйнятні розваги і способи проведення часу. Вивчення феномену неформальних об'єднань дозволяє зрозуміти форми їх стратифікацій і способи взаємодії в молодіжних групах, а також їх змістовні трансформації в життєвому сценарії молодої людини, що особливо є актуальним для теорії і психологічної практики сьогодення.

Література

1. Бусел Ю. Молодіжні субкультури в Україні / Юлія Бусел. – Психолог, 2009. – №31-32. – С.3-16.
2. Латышева Т. Феномен молодіжної субкультури: сутність, типи / Татяна Латышева. – Социологические

исследования, 2010. – №6. – С.93-101.

3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Алексей Леонтьев. – М., 1975. – 304 с.

4. Туркатенко А. Молодежные субкультуры сегодня: попытка энциклопедии / А. Туркатенко. – Знание-сила, 2007. – №1. – С.59-64.

5. Чайкіна Н.О. Модель адаптивної стратегії фахівця / Психологія і особистість: науковий журнал. – № 2 (12). – Київ-Полтава, 2017. – С.310-318.

6. Субкультура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki>

References

1. Busel J. Youth subcultures in Ukraine / Julia Busel. – Psychologist, 2009. – № 31-32. – P. 3-16.

2. Latsheva T. Phenomenon of youth subculture: essence, types / Tatyana Latsheva. – Sociological research, 2010. – № 6. – P. 93-101.

3. Leontiev A. Activities. Consciousness. Personality / Alexey Leontiev. – Moscow, 1975. – 304 p.

4. Turkatenko A. Youth subcultures today: an attempt of the encyclopaedia / A. Turkatenko. – Knowledge-Force, 2007. – № 1. – P. 59-64.

5. Chaikina N.O. Model of specialist's adaptive strategy / Psychology and personality: a scientific journal. – № 2 (12). – Kyiv-Poltava, 2017. – P. 310-318.

6. Subculture [Electronic resource]. – Way of access: <http://en.wikipedia.org/wiki>

Chaikina N.A.,

PhD in Psychology, Doctor of Philosophy, associate professor of Psychology Department
Poltava National V.G. Korolenko Pedagogical University, nataliyachaikina@gmail.com

Ukraine, Poltava

PSYCHOLOGICAL STRATIFICATION OF YOUTH INFORMAL ASSOCIATIONS

In this article the essence of youth informal associations was analyzed. It was proved that is essential to understand the possibility of socializing young people through inclusion in various informal groups.

System-dynamic, synergistic, informational, ecological, epidemiological and cognitive approaches to subculture, as a complex system that undergoing different transformations depending on the influence of socio-cultural representations of collective consciousness, were considered. The concept of sociocultural stratification of a subculture understood by authors as a phenomenon of socio-psychological and artistic.

Attention is emphasized on the main characteristics of the youth subculture. It was noted that informal youth associations represent a system of youth subcultures and a wide unorganized youth activity in the interconnection between themselves and society.

The semantic meaning of the concept "subculture", factors of formation an independent youth subculture was revealed. It was emphasized that different configurations of protest or non-acceptance of sustainable methods of interaction in the socio-psychological space of existence, manifested in various forms of behavioral adaptive / non-adaptive behavior.

The typology of the youth subculture, including direction of interests, was presented. It was noted that youth associations and groups are also psychological means that open channels of communication within one generation, revealing and representing its interests to society as a whole.

Key words: youth, subculture, socialization, informal associations, stratification of informal groups, interaction.